

Ett på JO:s initiativ upptaget ärende mot institutionen för lingvistik vid Uppsala universitet angående strykning av tidigare meddelade kurspoäng utan att höra studenterna

Initiativet

I en artikel i Uppsala Nya Tidning (UNT) den 10 september 1998 angavs att en lärare vid institutionen för lingvistik vid Uppsala universitet hade strukit vissa studenters tidigare erhållna kurspoäng.

Utredning

Rektor vid Uppsala universitet anmodades att inkomma med utredning och yttrande över vad som framfördes i artikeln. Av rektors remissvar framgick inledningsvis att det var universitetslektor AA som, i sin egenskap av enligt högskoleförordningen utsedd examinator på kurser inom ämnet datorlingvistik, fattat det ändringsbeslut som ärendet gällde. Vidare anfördes i remissvaret huvudsakligen följande.

Genom beslut 1998-07-20 har professor BB, också hon i vederbörlig ordning utsedd examinator på kurser i ämnet datorlingvistik, på underlag från CC (som under april-maj 1998 var anställd som universitetslektor vid Uppsala universitet) satt godkända betyg på tretton studenter som genomgått kursen Datamaskinell semantik, 5 poäng.

Sedan CC genom påpekanden från kursdeltagare kommit till insikt om att hans underlag varit oriktigt på grund av att han förväxlat studenternas inlämnade uppgifter, har han 1998-09-02 presenterat ett nytt underlag. Enligt detta var fyra av de tretton studenterna inte längre godkända. Genom beslut 1998-09-02 stadfäste universitetslektor AA den på grund av förväxling genomförda ändringen från godkänt till underkänt betyg för de fyra nämnda studenterna.

De omständigheter som framkommit tyder på att beslutet 1998-09-02 utgjort en omprövning enligt 27 § förvaltningslagen och inte en rättelse enligt 26 § samma lag. Trots att det ursprungliga beslutet 1998-07-20 var oriktigt, eftersom underlaget var felaktigt, borde därför ändringen 1998-09-02 inte ha verkställts, då den var till berörda studenters nackdel. Det bör dock noteras att ändringen aktualiserats efter påpekanden från kursdeltagare, att studenterna i fråga de facto inte presterat vad som fordrats för godkänt betyg och att, som framgår av hans yttrande, examinator befann sig i en pressad arbetssituation. Det kan slutligen upplysas att, som också framgår av hans yttrande (se strax nedan, JO:s anm.), universitetslektor AA numera beslutat att återkalla ändringen i fråga.

Till remissvaret fogades ett yttrande från universitetslektorn AA. I yttrandet anfördes huvudsakligen följande.

Vårterminen 1998 anlidade institutionen för lingvistik en yngre forskare vid universitetet i Sheffield, CC, för att undervisa på två obligatoriska kurser på språkteknologiprogrammets tredje år, Datamaskinell semantik och Datamaskinell diskurs, båda omfattande 5 poäng. Förslaget att bjuda in honom som lärare hade kommit från den aktuella studentgruppen efter ett studiebesök vid universitetet i Sheffield höstterminen 1997, där de haft möjlighet att delta i hans undervisning. Lee förordnades på två månader, april och maj 1998, då han genomförde sin undervisning och en del av examinationen på kurserna. Hans förordnande gick ut i månadsskiftet maj-juni och när han då återvände till England hade han ännu inte fått in alla obligatoriska inlämningsuppgifter från studenterna. Han kom därför överens med dem om att de skulle skicka honom resterande inlämningsuppgifter brevlades eller via e- post så att han skulle kunna göra en slutbedömning av dem.

Den 13/7 sände han oss underlag för betygsättning på båda kurserna, i form av slutrapporter. Betyg i enlighet med underlagen fastställdes i vederbörlig ordning av BB, examinator för kurser på språkteknologiprogrammet, och registrerades i UPPDOK.

Efter en dryg månad, den 18/8, skrev CC i ett e-brev till mig att han uppenbarligen hade blandat ihop studenternas namn, på så vis att han hade försett godkända inlämningsuppgifter med fel namn, och således rapporterat felaktiga kursbetyg. Detta gällde den ena kursen, Datamaskinell semantik. Däremot var det inga problem med betygsättningen på den andra kursen, Datamaskinell diskurs. Han frågade hur han bäst skulle hantera situationen, och jag uppmanade honom då att ta kontakt med de berörda studenterna för att verifiera att han hade en korrekt bild av situationen. Jag uppfattade det som hade hänt som en uppenbar lapsus och styrktes senare i denna uppfattning, då jag efter det att tidningsartikeln publicerats frågade CC hur han hade uppmärksammat felet, och fick till svar att några av studenterna hade påpekat det orimliga i de betyg han hade tilldelat somliga av dem i sitt underlag. Det var sålunda dessa påpekanden från studenthåll som fick honom att göra en förnyad granskning av sin betygsättning, vilken kom att leda till den betygsrevision som nu utreds.

Examinationen på kursen omfattar enligt kursplanen, liksom enligt den information läraren gett studenterna, obligatorisk uppgiftsredovisning. Det borde sålunda ha varit uppenbart för de berörda studenterna att de inte kunde vara godkända på kursen utan att ha lämnat in dessa redovisningar.

CC skickade sedan (den 2/9 1998) via e-post ett meddelande till samtliga studenter som hade deltagit i kursen, där han talade om vilka inlämningsuppgifter han hade fått (eller trodde sig ha fått) från var och en av dem, och vilket betyget borde bli på basis av detta. Han bad dem också om kommentarer och rättelser. Detta meddelande gick dock inte till mig, men han skickade en kopia för kännedom till den person som sköter UPPDOK- registreringen för språkteknologiprogrammet, institutionssekreterare DD. Hon uppfattade hans meddelande som en ny slutrapport, och utarbetade ett nytt rapporteringsunderlag. Som ställföreträdande examinator för kurser på språkteknologiprogrammet skrev jag på betygsunderlaget i tron att studenterna hade haft tillfälle att yttra sig om rättelsen.

När det stod klart för mig att studenterna inte hade fått möjlighet att yttra sig om rättelsen, såg jag till att de godkända betygen återinfördes i UPPDOK.

Den händelse som relateras i tidningen ägde rum precis vid terminsstart, då arbetsbelastningen även i normala fall är hög för de personer vid institutionen som är ansvariga för undervisningsadministrationen. I år hade dessutom förberedelserna för detta läsår blivit kraftigt försenade av att institutionen på sommaren flyttade in i nya lokaler, varvid flytten försenades ett antal gånger. För min del kom arbetsbelastningen att vara osedvanligt hög, i min egenskap av studierektor för språkteknologiprogrammet, också på grund av att jag under sommaren fått veta att en tiopoängskurs för c:a 20 språkteknologi- studenter inte skulle kunna ges under hösten p.g.a. hastigt uppkommen lärarbrist vid institutionen för informationsvetenskap, och att jag

alldeles före höstterminens början av samma institution meddelats att de av samma orsak bara skulle kunna ta emot mindre än hälften av våra studenter på en annan tio-
poängskurs under hösten. Jag koncentrerade då mina krafter på att försöka lösa denna allvarliga situation, och mina insatser bar frukt, men naturligt nog kunde jag samtidigt ägna mindre tid och kraft åt annan undervisningsadministration under den tid det här är fråga om.

Språkteknologiprogrammet har byggts upp under en följd av år, med stora insatser i tid, kraft och entusiasm från både institutionens och studenternas sida. Fram till den händelse som nu utreds har arbetet med studenterna skett i bästa samförstånd. Jag beklagar det inträffade och kommer att se till att det inte händer igen.

I beslut den 28 september 1999 anförde JO André följande.

Rättslig reglering

Enligt 7 kap. 10 § högskoleförordningen (1993:100, fr.o.m. den 1 januari 1999 6 kap. 10 §) skall vid grundläggande högskoleutbildning betyg sättas på en genomgången kurs. Betyget skall, enligt samma föreskrift, bestämmas av en av högskolan särskild utsedd lärare (examinator). Enligt 11 § samma kapitel skall som betyg användas något av uttrycken underkänd, godkänd eller väl godkänd om inte högskolan föreskriver ett annat betygssystem.

Av 13 kap. högskoleförordningen (fr.o.m. den 1 januari 1999 12 kap.) följer att examinatorns beslut om betyg inte får överklagas. Däremot finns det inte någon bestämmelse i högskoleförfattningarna som anger förutsättningarna för ändring av meddelade betygsbeslut. Det finns därför skäl att redovisa de allmänna förvaltningsrättsliga bestämmelserna angående rättelse och omprövning av meddelade beslut samt vissa förvaltningsrättsliga principer angående förvaltningsbesluts rättskraft.

26 § förvaltningslagen (1986:223) reglerar rättelse av skrivfel och liknande. Lagrummet har följande lydelse.

Ett beslut som innehåller en uppenbar oriktighet till följd av myndighetens eller någon annans skrivfel, räknefel eller liknande förbiseende, får rättas av den myndighet som har meddelat beslutet. Innan rättelse sker skall myndigheten ge den som är part tillfälle att yttra sig, om ärendet avser myndighetsutövning mot någon enskild och åtgärden inte är obehövlig.

I 27 § förvaltningslagen regleras en beslutsmyndighets omprövningsplikt. Den bestämmelsen har följande lydelse.

Finner en myndighet att ett beslut, som den har meddelat som första instans, är uppenbart oriktigt på grund av nya omständigheter eller av någon annan anledning, skall myndigheten ändra beslutet, om det kan ske snabbt och enkelt och utan att det blir till nackdel för någon enskild part. Skyldigheten gäller även om beslutet överklagas, såvida inte klaganden begär att beslutet tills vidare inte skall gälla (inhibition).

Skyldigheten gäller inte, om myndigheten har överlämnat handlingarna i ärendet till en högre instans eller om det i annat fall finns särskilda skäl mot att myndigheten ändrar beslutet.

Omprövningsskyldigheten enligt förvaltningslagen är en minimireglering och anger inte uttömmande i vilka fall en myndighet får ändra ett redan fattat beslut. En

myndighet har, utöver regleringen i förvaltningslagen, en självrättelsebefogenhet som bygger på vissa principer om förvaltningsbeslutens rättskraft. Dessa principer har utbildats genom praxis. En av dessa är att gynnande beslut inom förvaltningsförfarandet i allmänhet vinner rättskraft. Ett gynnande beslut kan därför i princip inte återkallas eller ändras av beslutsmyndigheten. Det finns emellertid vissa undantag från denna princip. Ett gynnande beslut kan återkallas med stöd av förbehåll i själva beslutet eller i den författning som ligger till grund för beslutet. Återkallelse av ett gynnande beslut anses också möjlig av hänsyn till en hälsofara, brandfara, trafikfara eller av andra sådana säkerhetsskäl. Återkallelse kan även ske om den enskilde har utverkat det gynnande beslutet genom vilseledande uppgifter (jfr bl.a. prop. 1985/86:80 s. 39, Hellners-Malmqvist, "Nya förvaltningslagen med kommentarer", 5:e upplagan, s. 304 f. och Strömberg, "Allmän förvaltningsrätt", 18:e upplagan, s. 72 f.).

Bedömning

Som nämnts finns det ingen högskoleförfattning som reglerar möjligheten att ändra ett meddelat betygsbeslut. Den i ärendet aktualiserade frågan måste därför lösas mot bakgrund av de redovisade förvaltningsrättsliga bestämmelserna och principerna. Dessa är nämligen tillämpliga även när det gäller betygsbeslut inom högskoleväsendet (jfr Högskoleverkets rapport 1998:39 "Rättssäker examination– En tillsynsrapport" s. 30 f. och där angivna referenser).

Utgångspunkten är att en förvaltningsmyndighet alltid har rätt att ändra ett beslut innan det har meddelats. Ett beslut anses meddelat antingen när det har expedierats eller på annat sätt har erhållit sin slutliga form eller tillkännagetts. När ett beslut skall anses meddelat får följaktligen avgöras från fall till fall. Såvitt framgår av remissvaret hade studenterna i detta fall underrättats om de ursprungliga betygsbesluten när AA meddelade sina ändringsbeslut. Det råder därför inget tvivel om att BB:s betygsbeslut hade "meddelats" i förvaltningsrättslig mening innan ändringsbesluten meddelades.

Jag kan redan här konstatera att de aktuella ändringarna var till nackdel för de berörda studenterna. Därmed kan det inte vara fråga om en tillåten omprövning enligt 27 § förvaltningslagen. Utredningen ger inte heller stöd för att någon princip om ändring av gynnande beslut kan vara tillämplig.

Den fråga som återstår är då om ändringsbesluten innebar en rättelse enligt 26 § förvaltningslagen. En sådan rättelse kan ju ske både till den enskildes fördel och nackdel om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda. Det krävs dock att det är fråga om ett "förbiseendefel". Med sådana fel avses fall då myndigheten har fattat ett riktigt beslut, men av misstag har återgett beslutet på ett felaktigt sätt, t.ex. med oriktiga ord eller siffror. Beslutet har med andra ord kommit att utsäga något annat än myndigheten har menat. Det är emellertid inte bara sådana fel som avses, utan även uppenbara personförväxlingar och liknande faller in under lagbestämmelsen (jfr t.ex. prop. 1971 s. 503 f. och Hellners-Malmqvist, a.a., s. 288 f.). Det får dock inte vara fråga om "bedömningsfel", dvs. sådana fel som beror på t.ex. bristfällig utredning, felaktig bedömning av fakta, oriktig rättstillämpning eller liknande. När

det är fråga om en ändring till en parts nackdel, som i detta fall, måste bestämmelsen om rättelse användas med stor försiktighet och endast när det är fråga om klara fall (jfr Höskoleverket, a.a., s. 42).

Enligt utredningen hade universitetslektorn CC förväxlat studenternas inlämningsuppgifter. Namnförväxlingen orsakade felaktigheter i det underlag som CC presenterade för ansvarig examinator, professor BB. Med ledning av CC:s underlag meddelade sedan BB betygsbesluten. Det är alltså inte fråga om någon lapsus från examinatorns sida, utan hon fattade sina beslut i enlighet med det till henne redovisade underlaget.

Misstaget kunde självfallet inte upptäckas vid en granskning av besluten. Detta krävs inte heller för att det aktuella lagrummet skall kunna tillämpas, utan det är tillräckligt att felaktigheten framgår vid en jämförelse av handlingarna i ärendet (Warnling-Nerep, "Om rättelse av förvaltningsbeslut, särskilt högskolebetyg", Förvaltningsrättslig tidskrift, 1993, s. 252 f.) I förevarande fall framgår det inte klart om en sådan jämförelse kunde göras på ett enkelt sätt, men jag utgår från att så var fallet.

Om examinator BB själv hade gjort en sådan namnförväxling som synes vara i fråga här, ligger det nära till hands att misstaget skulle ha betraktats som ett sådant förbiseendefel som kunde rättas med stöd av 26 § förvaltningslagen. I detta fall har emellertid namnförväxlingen skett under beredningen av beslutsunderlaget. Det kan därför ifrågasättas om felet var av sådan beskaffenhet att rättelse kunde ske med tillämpning av den bestämmelsen. Enligt min mening skulle det dock kunna leda till orimliga konsekvenser om man vid rättelse av betygsbeslut gör åtskillnad mellan examinatorns namnförväxling och en namnförväxling som någon annan har gjort under beredningen av ärendet.

Jag avser inte att i detta beslut ta slutlig ställning till den behandlade frågan, utan nöjer mig med att konstatera att AA inte kan kritiseras för sin åtgärd att ändra betygen. Emellertid framgår det av utredningen att studenterna inte i vederbörlig ordning bereddes tillfälle att yttra sig innan AA:s ändringsbeslut meddelades. En sådan åtgärd kunde inte anses obehövlig, varför förfarandet i den delen stred mot 26 § förvaltningslagen. Den omständigheten att AA för sin del trodde att studenterna genom CC hade fått tillfälle att yttra sig angående frågan om rättelse ändrar inte den bedömningen.

Jag kan inte undgå att rikta kritik mot AA för att studenterna inte bereddes tillfälle att yttra sig i enlighet med det anförda.

Ärendet avslutas.